

КОНЦЕПТУАЛЕН АНАЛИЗ НА НОВИЯ МОДЕЛ НА ОЧАКВАНИТЕ ЗАГУБИ ЗА ОБЕЗЦЕНКА НА ФИНАНСОВИ АКТИВИ

д-р Георги Николов

Дипломиран експерт счетоводител

Регистриран одитор

Ключови думи:

Финансови активи

Обезценка на
финансови активи

Понесени кредитни
загуби

Очаквани
кредитни загуби

МСФО 9

JEL: M41

Резюме

Настоящата статия анализира новия модел на очакваните загуби за обезценка на финансови активи, възприет в окончателната версия на МСФО 9 Финансови инструменти. Целта на статията е да се извърши критичен анализ на подхода, като се очертаят основните му предимства и недостатъци от теоретична и практическа гледна точка. За тази цел на първо място се анализира референтен теоретичен модел на очакваните загуби, който се съпоставя с възприетия понастоящем подход на понесените загуби. Резултатите от този анализ се използват като отправна точка за критичния анализ на застъпения в МСФО 9 подход.

Съветът по Международни счетоводни стандарти (СМСС) от близо десетилетие насам съзнаваше необходимостта от промяна на изискванията за финансово отчитане на финансовите инструменти с цел повишаване на уместността и разбираемостта на информацията за тях във финансовите отчети. По време на финансовата криза се открие една съществена слабост на правилата за оценяване на финансовите инструменти, свързана със закъснялото признаване на загуби от обезценка по кредити и други финансови инструменти.

Основната причина за това е, че изискванията за обезценка в МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване* се основават на **модел на понесените загуби**. При този модел на счетоводно отчитане кредитните загуби се признават единствено при наличието на обективно доказателство за обезценка в резултат на задвижващо обезценката събитие, настъпило след първоначалното признаване на инструмента. На практика за такова събитие най-често се счита фактическото неизпълнение (нарушаване на условията по договора или просрочие на плащанията), макар в МСС 39 да се съдържат и други примери. Тази практика много често води до наличието на „възникнали, но неотчетени“ загуби и до надценяване на признатите приходи от лихви до момента на неизпълнение.

Друг недостатък на подхода за обезценка в МСС 39 е неговата непоследователност – за различните видове финансови инструменти се прилагат различни подходи за оценка и счетоводно третиране на обезценката.

Тези недостатъци породиха необходимостта от възприемане на изцяло нов модел за обезценка в МСФО 9 *Финансови инструменти* – **модел на очакваните загуби**. Моделът е разработен в отговор на призива на страните от Г-20 за прилагане на ориентиран към бъдещето подход за признаване на очакваните загуби по финансови активи.

Моделът за обезценка в МСФО 9 има за цел да преодолее недостатъците на МСС 39 и да предостави уместна за потребителите информация за размера, момента на възникване и степента на несигурност на бъдещите парични потоци на предприятията¹. Според СМСС възприемането на този модел води до редица подобрения в оценяването и счетоводното третиране на финансовите инструменти².

В теоретичен план всеки модел за обезценка, който се основава на концепцията за очаквани кредитни загуби, несъмнено превъзхожда модела на понесените загуби в МСС 39. Този извод се потвърждава от подчертано положителната реакция на заинтересуваните лица в процеса на обсъждане на тази фаза от проекта на замяна на МСС 39. Същото не може да се каже за подхода, възприет в окончателната версия на МСФО 9. Обществената реакция към него съвсем не е толкова положителна³.

Подходът за обезценка на финансови активи в МСФО 9 представлява една „компромисна“ разновидност на модел на очакваните загуби, при приемането на която надделяват съображенията за баланс между разходи и ползи над стремежа за достоверно представяне. Като цяло възприетият подход е доста сложен и трудно се вписва в разбирането за „принципно-базиран“ подход, тъй като се основава на редица конкретни правила. Открояват се сериозни концептуални слабости на подхода и някои вътрешни противоречия в регламентацията.

Целта на настоящата статия е да се очертаят проблемните аспекти на модела за обезценка на финансови активи на МСФО 9. С оглед на това първо се анализират основните характеристики, предимства и недостатъци на референтен теоретичен модел на очакваните загуби (модел на очакваните парични потоци). Резултатите от този анализ се използват като отправна точка за критичен анализ на застъпения в МСФО 9 подход.

Въпреки че статията е с подчертан теоретико-методологичен характер, голяма част от направените изводи могат да допринесат за осмислянето на конкретни разпоредби на стандарта и да подпомогнат практическото им приложение.

Модел на очакваните загуби – основни теоретични аспекти

Отчитането на предоставените заеми и други финансови инструменти по амортизирана стойност по реда на МСС 39 най-общо се изгражда върху следните достатъчно ясни принципни постановки:

¹ МСФО 9, пар. ОЗ 5.83.

² МСФО 9, пар. ОЗ 5.135.

³ Силно впечатление прави разделението по географски признак на мненията, изразени в писмата с коментари по проекта за обсъждане. В САЩ нагласата към предложения модел е подчертано отрицателна. Поради тази причина моделът не се възприема в Общоприетите счетоводни принципи на САЩ.

- Балансовата стойност на даден финансов актив във всеки един момент е равна на настоящата стойност на приблизително оценените бъдещи парични потоци (с изключение на бъдещите кредитни загуби, които не са възникнали), дисконтирани с първоначалния ефективен лихвен процент (ЕЛП) за финансовия актив.
- Първоначалният ЕЛП е процентът, който точно дисконтира приблизително оценените бъдещи парични потоци до балансовата стойност на актива при първоначално признаване.
- Размерът на призната загуба от обезценка е равен на настоящата стойност на бъдещите кредитни загуби (възникващи в резултат на вече настъпило задействащо обезценката събитие), дисконтирани с първоначалния ЕЛП.

Единственият спорен аспект на това счетоводно третиране засяга кредитните загуби. В специализираната литература се застъпват две различни схващания за икономическото естество на кредитните загуби.

Според първата гледна точка кредитните загуби възникват в резултат на настъпването на определени неблагоприятни събития. Признаването на загуба от обезценка за счетоводни цели е обвързано с настъпването на такова („задействащо обезценката“) събитие. Дотогава не е налице икономическа загуба за предприятието и не следва да се признава обезценка.

Единствено минали събития и настоящи условия се вземат предвид при определянето на размера на обезценката. Не се отчитат бъдещи, но не възникнали кредитни загуби, независимо от вероятността за възникването им. Тази философия стои в основата на **модела на понесените загуби**, възприет в МСС 39. Основен аргумент в подкрепа на този подход е, че той ограничава възможността на предприятията да създават „скрити резерви“, които да се използват за „изглаждане“ на печалбите.

Според другото разбиране кредитните загуби се разглеждат като неразделна част от процеса на кредитиране. Очакваните кредитни загуби оказват непосредствено влияние върху стойността на договорния лихвен процент. При равни други условия размерът на лихвения процент по даден инструмент е в пряка зависимост от очаквания размер на кредитните загуби (т.нар. математическо очакване, т.е. величина, претеглена на база вероятността). В този смисъл бъдещите кредитни загуби се разглеждат като вътрешно присъщи на всеки кредитен портфейл. Тази теоретична концепция е залегнала в основите на **модела на очакваните кредитни загуби**.

Разликата във философията на двата подхода може най-лесно да се анализира с помощта на опростен числов пример⁴.

В началото на 20X0 г. предприятие предоставя 1000 на брой идентични парични заема с падеж 31.12.20X9 г. по тяхната номинална (респективно справедлива) стойност в размер на 2 500 лв. за всеки от заемите. Лихвата по заемите е в размер на 16% годишно. Лихвите са платими в края на всяка година.

⁴ Примерът е адаптиран от работни документи и материали на СМСС в процеса на обсъждане на МСФО 9, които са достъпни на интернет страницата на Съвета (www.ifrs.org).

Заемите не могат да бъдат предсрочно погасявани. При емитирането на заемите не са направени транзакционни разходи и не са получени такси или други сходни възнаграждения.

При тези обстоятелства ефективният лихвен процент (по смисъла на МСС 39) за всеки от заемите е равен на договорния лихвен процент от 16%. Заемодателят е предоставил заемите, отчитайки възможността за неизпълнение по част от тях. Съответно в стойността на договорния лихвен процент е включена рискова премия, която отразява очакваните кредитни загуби към датата на предоставяне на заемите.

Очакванията на предприятието са, че през първите две години то ще може да събере договорените парични потоци по всички заеми в пълен размер, но от третата година нататък 9% от заемополучателите ежегодно ще изпаднат в неизпълнение (ще спрат да плащат лихви и няма да изплатят главницата на падежа). Договорните и очакваните парични потоци по заемите са представени в таблица 1:

Таблица 1

Дата	Обслужвани заеми (брой)	Необслужвани заеми (брой)	Договорни парични потоци	Очаквани парични потоци
31.12.20X0	1000	0	400 000	400 000
31.12.20X1	1000	0	400 000	400 000
31.12.20X2	910	90	400 000	364 000
31.12.20X3	829	171	400 000	331 600
31.12.20X4	755	245	400 000	302 000
31.12.20X5	688	312	400 000	275 200
31.12.20X6	627	373	400 000	250 800
31.12.20X7	571	429	400 000	228 400
31.12.20X8	520	480	400 000	208 000
31.12.20X9	474	526	2 900 000	1 374 600

При така изложената фактическа обстановка очакваната възвръщаемост на портфейла възлиза на 9,07% (вътрешната норма на възвръщаемост, изчислена на база очакваните парични потоци). Разликата между договорния лихвен процент (16%) и очакваната норма на възвръщаемост (9,07%) се дължи именно на очакваните кредитни загуби. Иначе казано, ако предприятието не очакваше никакви кредитни загуби от портфейла, то би било склонно да предложи значително по-нисък лихвен процент (от около 9%) по всеки от заемите. Първоначалната оценка на риска от неизпълнение обаче обуславя включването на рискова премия (в размер на близо 7%) в договорния лихвен процент.

Справедливата стойност на портфейла, в размер на 2,5 млн. лв. към датата на предоставяне на заемите, може да бъде логически интерпретирана по два начина:

- като настоящата стойност на договорните парични потоци (по 10 лихвени плащания в размер на 400 лв. и по едно плащане на главницата от 2500 лв. на падежа за всички 1000 заеми), дисконтирани с договорния лихвен процент по земите (16%), или
- като настоящата стойност на очакваните парични потоци (очакваните плащания само по обслужваните заеми), дисконтирани с *коригирания за кредитни загуби ефективен лихвен процент* от 9.07%.

Трябва да се подчертае, че нито една от двете интерпретации не изисква коригиране на стойността на първоначално признаване на портфейла с ефекта на очакваните кредитни загуби. Този извод има важно познавателно значение, което ще бъде подробно разгледано при критичния анализ на конкретните разпоредби на МСФО 9 по отношение на обезценката.

При модела на понесените загуби признаването на загуба от обезценка се отсрочва до момента, в който са налице обективни доказателства за обезценка, произтичащи от събития, настъпили след първоначалното признаване на инструмента. Забранява се признаване на кредитни загуби, които се очакват в резултат на бъдещи събития, независимо от тяхната вероятност. За целите на примера приемаме, че настъпването на фактическо неизпълнение задейства признаването на обезценка. Резултатите от приложението на модела на понесените загуби в разглеждания пример са представени в таблица 2:

Таблица 2. Модел на понесените загуби

Дата	Балансова стойност	Приходи от лихви	Загуба от обезценка	Нетен резултат	Възвръщаемост
31.12.20X0	2 500 000	400 000	0,00	400 000	16,0%
31.12.20X1	2 500 000	400 000	0,00	400 000	16,0%
31.12.20X2	2 275 000	364 000	225 000	139 000	5,56%
31.12.20X3	2 072 500	331 600	202 500	129 100	5,67%
31.12.20X4	1 887 500	302 000	185 000	117 000	5,65%
31.12.20X5	1 720 000	275 200	167 500	107 700	5,71%
31.12.20X6	1 567 500	250 800	152 500	98 300	5,72%
31.12.20X7	1 427 500	228 400	140 000	88 400	5,64%
31.12.20X8	1 300 000	208 000	127 500	80 500	5,64%
31.12.20X9	0	189 600	115 000	74 600	5,74%
Сума:				1 634 600	

Следните недостатъци на модела на понесените загуби могат да се открият от анализа на разглеждания пример:

1. Моделът на понесените загуби не съответства на начина, по който се вземат решенията за кредитиране. Поначало заемодателите очакват някакъв процент кредитни загуби още при предоставянето на заема, но същевременно в началото на срока на договора те често могат безпроблемно да продадат вземането си по цена, близка до балансовата му стойност. Следователно очакваните кредитни загуби се вземат предвид от участниците на финансовите пазари при определяне на справедливата стойност на даден финансов актив. В този смисъл очакваните кредитни загуби непряко участват в оценката на актива при първоначалното му признаване, но не се вземат предвид при изчисляването на ефективния лихвен процент, използван за последваща оценка на инструмента, поне до момента, в който загубите не се реализират.
2. Признаването единствено на понесените кредитни загуби не представя достоверно доходността на инструмента. Признаватите приходи от лихви са изкуствено завишени до настъпване на неизпълнение (през първите две години в разглеждания пример). Заемодателят отчита приход на база договорния лихвен процент, макар от самото начало да е ясно, че този процент не съответства на очакваните бъдещи парични постъпления от портфейла. Съответно част от признатата в последващи отчетни периоди загуба от обезценка по същество представлява своеобразна корекция на „неправомерно“ признатите в предходни отчетни периоди приходи.
3. Моделът води до закъсняло признаване на кредитните загуби. Част от признатата загуба при неизпълнение отразява кредитни загуби, които са били очаквани (но не са били отчетени) още при първоначалното признаване на инструмента. Много често моделът води до признаване на обезценка в отчетни периоди, в които не е настъпила никаква промяна в първоначалната оценка на предприятията за очакваните парични потоци. Става въпрос за случаите, когато предварителните очаквания на предприятието се изпълнят и очакваните загуби се реализират. Може обосновано да се твърди, че това счетоводно третиране води до подвеждаща информация, тъй като отчитането на загуба от обезценка обикновено се интерпретира като сигнал за значително увеличение на кредитния риск, а в разглежданата хипотеза това не е така.

Извън рамките на конкретния пример могат да бъдат посочени и други недостатъци на подхода на понесените загуби:

1. Разграничението между понесени и очаквани кредитни загуби е от основополагащо значение за приложението на модела на понесените загуби. Кредитните загуби възникват в резултат на верига от събития. На практика е много трудно да се определи точно кое от тези събития задейства обезценката. Съответно всяко разграничение на понесени от бъдещи загуби до момента на неизпълнение е условно и в голяма степен

субективно. Това поражда противоречива практика, води до влошена сравнимост и отваря възможности за управление на печалбите.⁵

2. Критериите за възстановяване на призната вече загуба от обезценка са твърде спорни от концептуална гледна точка и трудни за практическо прилагане.⁶
3. Моделът на понесените загуби е непоследователен и в друго отношение – ефективният лихвен процент, от една страна, се определя на база *очаквани* парични потоци (т.е. вземат се под внимание очакванията на предприятието за възможностите за предсрочно погасяване и евентуалното упражняване на опции), но от друга страна, очакваните кредитни загуби не участват в оценката на бъдещите парични потоци.
4. В общия случай моделът на понесените загуби е практически неприложим за търговските вземания. В теоретичен аспект може да се твърди, че най-разпространените в практиката подходи за обезценка на търговски вземания на база възрастова структура на вземанията (матрица на провизиите) или на база процент от продажбите не са в пълно съответствие с логиката на модела на понесените загуби.

Всички разгледани недостатъци на подхода на понесените загуби могат много лесно да се преодолеят чрез въвеждане на модел на очакваните загуби. В научната литература се срещат различни подходи за обезценка, базирани на концепцията за очакваните кредитни загуби. От теоретична гледна точка най-издържаният от тях е *подходът на очакваните парични потоци* (наречен в настоящата статия още „*референтен*“ модел). При този подход най-общо се изисква да се вземе под внимание оценката на предприятието за очакваните кредитни загуби при определянето на ефективния лихвен процент на даден финансов инструмент. Всички останали аспекти на счетоводното отчитане на предоставените заеми не се нуждаят от преразглеждане⁷.

При подхода на очакваните парични потоци:

- балансовата стойност на инструмента във всеки един момент е равна на настоящата стойност на *очакваните* парични потоци;
- първоначалната оценка за размера на очакваните кредитни загуби се разпределя (амортизира) в рамките на срока на инструмента;
- не може да възникне необходимост от признаване на загуба от обезценка при първоначално признаване на инструмента;
- промените в очакванията на предприятието за размера на кредитните загуби намират отражение в периода на възникването им, като се включват в изчислението на настояща стойност на очакваните парични

⁵ Тези изводи се аргументират от експертната консултативна група (Expert Advisory Panel) по въпросите за обезценката, сформирана от СМСС. Предприятията имат различни възгледи за събитията, водещи до признаване на обезценка, и по различен начин интерпретират едно и също събитие като пораждащо обезценка или не.

⁶ Виж документ за обсъждане „*Reducing complexity in reporting financial instruments*” (2008), пар. 3.27.

⁷ Подходът на очакваните парични потоци е предложен от СМСС в проект за обсъждане от 2009 г. Трябва обаче да се подчертае, че той няма почти нищо общо с окончателно възприетия в МСФО 9 подход.

потоци, но за дисконтов фактор се използва ЕЛП, изчислен при първоначално признаване на инструмента.

Резултатите от приложението на подхода в разглеждания пример са представени в таблица 3:

Таблица 3. Модел на очакваните загуби – подход на очакваните парични потоци

Дата	Балансова стойност (01.01)	Парични потоци (лихви)	Нетни приходи от лихви	Амортизация (кредитни загуби)	Балансова стойност (31.12)	Възвръщаемост (портфейл)
31.12.20X0	2 500 000	400 000	226 689	173 311	2 326 689	9.07%
31.12.20X1	2 326 689	400 000	210 974	189 026	2 137 662	9.07%
31.12.20X2	2 137 662	364 000	193 834	170 166	1 967 496	9.07%
31.12.20X3	1 967 496	331 600	178 404	153 196	1 814 300	9.07%
31.12.20X4	1 814 300	302 000	164 513	137 487	1 676 812	9.07%
31.12.20X5	1 676 812	275 200	152 046	123 154	1 553 658	9.07%
31.12.20X6	1 553 658	250 800	140 879	109 921	1 443 737	9.07%
31.12.20X7	1 443 737	228 400	130 912	97 488	1 346 248	9.07%
31.12.20X8	1 346 248	208 000	122 072	85 928	1 260 320	9.07%
31.12.20X9	1 260 320	189 600	114 280	75 320	0	9.07%
Сума:			1 634 600			

Чрез сравнителен анализ на получените резултати от приложението на двата подхода (таблица 2 и 3) могат да бъдат направени няколко важни извода.

Първо, сумарната нетна доходност на портфейла (1 634 600 лв.) е еднаква и при двата модела.

При модела на очакваните загуби се постига съпоставимост между кредитните загуби и признатите приходи от лихви. Във всеки отчетен период част от приходите от лихви се „заделя“ (т.е. не се признава в печалбата или загубата) с оглед покриване на очакваните кредитни загуби. По този начин се постига еднаква възвръщаемост на портфейла (9.07%) във всеки отчетен период.

Очакваните кредитни загуби участват в ценообразуването на инструмента като част от рисковата премия. Съвсем естествено е предприятието да изисква по-висока норма на възвръщаемост за инструменти с по-висок кредитен риск. Следователно настъпването на първоначално очакваните кредитни загуби не би следвало да води до икономическа загуба за предприятието. Именно това е една от най-основните разлики между двата модела.

Загубата от обезценка при модела на понесените загуби се отчита в периода на реализирането ѝ. Това води до признаване на (нереалистично) високи финансови резултати в периодите до възникване на неизпълнение, последвано от (нереалистично) ниски резултати в следващите отчетни периоди.

Една от най-важните характеристики на всеки модел за обезценка е неговата адаптивност към промени в очакванията. В контекста на разглеждания пример да приемем, че на 31.12.20X1 г. в резултат на настъпило неблагоприятно събитие предприятието очаква допълнително неизпълнение по 100 заема през 20X2 г. Запазват се очакванията, че през следващите отчетни периоди (20X3 – 20X9 г.) 9% от заемополучателите ежегодно ще изпаднат в неизпълнение.

Допълнителното неизпълнение цялостно променя очакваните парични потоци от портфейла. При модела на очакваните загуби тази промяна в очакванията се отразява чрез еднократна корекция на нетната балансова стойност на актива към 31.12.20X1 г., така че тя да съответства на настоящата стойност на новата прогноза за бъдещите парични потоци, определена с помощта на първоначалния ЕЛП. Резултатите от приложението на двата модела са систематизирани в таблица 4:

Таблица 4. Промяна в очакваните загуби

Дата	Понесени загуби			Очаквани загуби		
	Балансова стойност в края	Нетен резултат	Възвръщаемост	Балансова стойност в края	Нетен резултат	Възвръщаемост
31.12.20X0	2 500 000	400 000	16,0%	2 326 689	226 689	9,07%
31.12.20X1	2 250 000	150 000	6,7%	1 900 576	-26 113	-1,12%
31.12.20X2	2 025 000	99 000	4,4%	1 748 912	172 335	9,07%
31.12.20X3	1 845 000	115 200	5,7%	1 612 295	158 583	9,07%
31.12.20X4	1 680 000	103 800	5,6%	1 489 691	146 196	9,07%
31.12.20X5	1 530 000	94 800	5,6%	1 379 969	135 078	9,07%
31.12.20X6	1 392 500	85 300	5,6%	1 282 299	125 129	9,07%
31.12.20X7	1 267 500	77 800	5,6%	1 195 772	116 273	9,07%
31.12.20X8	1 155 000	72 300	5,7%	1 119 399	108 427	9,07%
31.12.20X9	0	65 900	5,7%	0	101 502	9,07%
		1 264 100			1 264 100	

Прави впечатление, че в годината на промяна на очакванията (20X1 г.) нетният финансов резултат е положителен при подхода на понесените загуби и отрицателен при подхода на очакваните парични потоци. Причината за тази съществена разлика в третирането е, че промените в очакваните парични потоци след първоначално признаване на инструмента не водят до преизчисляване на ЕЛП при модела на очакваните загуби.

Тази на пръв поглед странна особеност има своето съвсем логично обяснение. По принцип е напълно възможно да се изчислява нов ЕЛП след всяка промяна в очакваните бъдещи парични потоци. По този начин ефектът от

промяната би се разпределил през оставащия срок на портфейла и няма да възникне необходимост от признаване на отрицателен нетен финансов резултат.

Подобен счетоводен подход обаче би бил *неправилен*. Докато първоначалните очаквания за кредитните загуби се вземат предвид при определянето на договорния лихвен процент, всяка последваща промяна в очакваните парични потоци не се отразява на ценообразуването. Следователно всички последващи промени в оценката на размера на кредитните загуби по същество представляват икономическа печалба или икономическа загуба за предприятието и следва да бъдат отчетени като такива⁸.

В обобщение на изложеното дотук могат да се систематизират редица положителни аспекти на разглеждания модел на очакваните парични потоци.

Първо, моделът безспорно отговаря на разбирането за *принципно-базиран подход*, тъй като се основава на единна методология за изчисление на балансовата стойност на финансовите инструменти, на приходите от лихви, на загубата от обезценка и на приходите от възстановяване на обезценка.

Второ, моделът представя възможно *най-достоверно* икономическото съдържание на сделките по кредитиране. Същевременно резултатната информация е *уместна*, тъй като е актуална и е изготвена на база разумна прогноза за бъдещите икономически условия⁹.

Различното счетоводно третиране на първоначално очакваните кредитни загуби и последващите промени в тези очаквания несъмнено е важно за потребителите, тъй като им позволява по-добре да разберат и оценят промените в кредитния риск на даден инструмент. Това несъмнено би повишило *прозрачността* на предоставяната информация.

Освен това може обосновано да се твърди, че елиминирането на изискването за идентифициране на конкретно задействащо обезценката събитие повишава *сравнимостта*, тъй като прилагането на това изискване на МСС 39 винаги е било обект на противоречиви интерпретации¹⁰.

В същото време не е необходимо да се разписват допълнителни правила за възстановяване на призната вече загуба от обезценка. Това е предимство, значимо предвид обстоятелството, че възстановяване на призната загуба от обезценка поначало трудно се вписва в концепцията на модел на понесените загуби.

Не на последно място, използването на първоначално определения ЕЛП през целия срок на инструмента е в пълно съответствие с философията на оценяването по амортизирана стойност, тъй като за тези финансови инструменти определящо значение имат настъпващите промени в кредитния риск, а не други пазарни фактори.

⁸ Този извод се споделя от СМСС. Виж пар. ОЗ 5.84 (б) от МСФО 9.

⁹ Тези заключения се споделят както от СМСС (пар. ОЗ 5.88 от МСФО 9), така и от Европейската консултативна група по финансово отчитане (EFRAG) и Федерацията на европейските счетоводители. Виж EFRAG, FEE (2009), *Impairment of Financial Assets: The expected loss model*, pag. 75-76.

¹⁰ Виж IASB, *Financial Instruments: Amortised Cost and Impairment*, Exposure draft (2009), para. BC 33.

В теоретичен план изложените предимства на подхода на очакваните парични потоци са безспорни. Въпреки това той не се възприема от СМСС. Мотивите за това решение са изцяло прагматични и са свързани единствено с техническите затруднения, които би породило практическото му приложение. Основната причина за тези трудности е, че при повечето предприятия (най-вече при финансовите институции) счетоводните системи не са интегрирани със системите за управление на риска. При тези обстоятелства за предприятията би било много трудно:

- да оценят очакваните парични потоци за всички финансови инструменти;
- да изчислят коригирания за кредитни загуби ЕЛП за всеки инструмент;
- да поддържат историческа информация за размера на очакваните кредитни загуби при първоначално признаване на инструмента.

Допълнителни усложнения поражда широко разпространената практика кредитните портфейли да се структурират, анализират и управляват на база текущия кредитен риск на експозициите, а не в зависимост от момента на възникването им или от падежа им (т.нар. „отворени“ кредитни портфейли). Тази практика прави невъзможно изчисляването *на колективна основа* на коригирания за кредитни загуби ЕЛП и проследяването на промените в кредитния риск на портфейла. Това от своя страна води до сериозни трудности и до допълнителни разходи за финансовите институции, които трябва изцяло да пренастроят системите си за управление на риска¹¹.

В резултат на продължителни и задълбочени обсъждания в професионалните среди постепенно се достига до извода, че очертаните практически трудности не могат да бъдат адекватно преодолени в рамките на референтния модел на очакваните парични потоци¹². Усилията на СМСС се насочват към разработването на „компромисен“ модел, който да е по-лесен за внедряване в практиката, но същевременно да се придържа към логиката на референтния модел на очакваните парични потоци¹³. Подходът за обезценка, окончателно възприет в МСФО 9, само частично изпълнява и двете заложили цели.

Модел на очакваните загуби в МСФО 9

Една от най-големите трудности при практическото приложение на референтния модел за обезценка е изискването му за оценка на очакваните бъдещи парични потоци за всички финансови инструменти поотделно. Оказва се, че този проблем лесно може да бъде разрешен чрез лека промяна в гледната точка и въвеждане на изискване за оценка на очакваните и кредитни загуби. Иначе казано, за предприятията е по-лесно приблизително да оценят паричните потоци, които очакват да **не** съберат, отколкото тези, които очакват да съберат. Причината е, че кредитните загуби могат да бъдат относително по-лесно

¹¹ Виж Expert Advisory Panel (EAP), *Amortised Cost and Impairment*, para. A26 ff.

¹² Обсъждането на този въпрос продължава близо пет години, през които са разгледани и отхвърлени над 10 разновидности на модела на очакваните загуби.

¹³ МСФО 9, пар. ОЗ 5.103.

определени за големи групи финансови инструменти с общ рисков профил на колективна основа.

Важна последица от възприемането на това решение е невъзможността за включване на ефекта от кредитните загуби в изчислението на ЕЛП за отделен финансов инструмент. Това от своя страна налага приходите от лихви да продължат да се изчисляват и начисляват отделно от кредитните загуби, а не да се признават едновременно с тях посредством коригирания за кредитни загуби („интегриран“) ЕЛП.

Неизползването на интегриран ЕЛП обаче значително затруднява разпределението на очакваните кредитни загуби за срока на даден финансов инструмент (при подхода на очакваните парични потоци това разпределение се извършва автоматично чрез коригирания за кредитни загуби ЕЛП). Решението на този проблем в МСФО 9 е практически, но твърде спорно от концептуална гледна точка – очакваните кредитни загуби за 12 месеца да се използват като заместител на стойността, която би била получена при разпределянето на сумата на първоначално оценените очаквани кредитни загуби за срока на инструмента¹⁴. Обосноваността и уместността на тази интерпретация е обект на самостоятелен анализ по-нататък.

Правилата за обезценка в МСФО 9 се отнасят за всички категории финансови активи, които подлежат на обезценка (дългови инструменти, оценявани по амортизирана стойност или по справедлива стойност през другия всеобхватен доход). Въпреки това не е възприет единен модел за отчитане на обезценката. На практика са въведени *няколко различни подхода* в зависимост от вида на актива и кредитния му риск – общ (трестепенен) подход, опростен подход и специален подход за активи с кредитна обезценка (таблица 5).

Таблица 5

Вид на актива	Подход	Признават се:
Търговски вземания; вземания по лизинг и активи по договори с клиенти без значителен финансов компонент	Опростен подход	Очакваните кредитни загуби за целия срок
Закупени или първоначално създадени активи с кредитна обезценка	Специален подход	Промяната в очакваните кредитни загуби за целия срок
Всички останали финансови активи	Общ (трестепенен) подход	Очакваните кредитни загуби за 12 месеца или за целия срок

Общ (трестепенен подход)

Целта на общия подход за обезценка е да се отрази промяната в кредитното качество на финансовите инструменти. Размерът на очакваните кредитни загуби, признати като коректив за обезценка, зависи от кредитния риск на инструмента при първоначалното му признаване и от промяната в кредитния риск през следващи отчетни периоди. Въведени са три етапа на влошаване на

¹⁴ МСФО 9, пар. ОЗ 5.135 (б).

кредитния риск, като за всеки етап са предвидени специфични отчетни изисквания. На всяка отчетна дата предприятието трябва да прецени към кой етап се отнася даден финансов актив, за да приложи съответните изисквания.

По същество в общия подход са застъпени две различни бази за оценка:

- *Очаквани кредитни загуби за 12 месеца* (етап 1) – кредитните загуби в резултат на събития на неизпълнение, които са възможни в рамките на следващите 12 месеца. В етап 1 попадат тези финансови инструменти, при които не е настъпила значителна промяна в кредитния риск след първоначално признаване.

- *Очаквани кредитни загуби за целия срок на инструмента* (етапи 2 и 3) – очакваните кредитни загуби, които произтичат от всички възможни случаи на неизпълнение през очаквания срок на инструмента, претеглени на база вероятността от възникването им. В етап 3 се отнасят финансови инструменти, за които са налице обективни доказателства за кредитна обезценка, а в етап 2 попадат инструменти, чиито кредитен риск се е увеличил значително след първоначалното им признаване, но за които все още няма обективни доказателства за обезценка.

Разликата в счетоводното третиране на инструментите в етап 2 и в етап 3 се свежда до начина на признаване на приходите от лихви по инструмента:

- В етап 2 (както и в етап 1) размерът на признатите приходи от лихви не е обвързан по никакъв начин с отчетената загуба от обезценка. Лихвите се начисляват на база брутната балансова стойност на инструмента.

- В етап 3 лихвите се изчисляват на база амортизираната стойност на актива (брутната балансова стойност минус коректива за обезценка).

Изискванията на общия тристепенен подход са систематизирани в таблица 6.

Таблица 6. Трестепенен модел за обезценка

	Етап 1	Етап 2	Етап 3
Кредитен риск			
Признаване на кредитни загуби	Очаквани кредитни загуби за 12 месеца	Очаквани кредитни загуби за целия срок на инструмента	
Кредитно качество	Няма влошаване на кредитното качество	Значително увеличение на кредитния риск	Обективни доказателства за обезценка
Признаване на приходи от лихви	Брутна балансова стойност	Брутна балансова стойност	Амортизирана стойност

Следните особености на тристепенния подход заслужават специално внимание:

- Очакваните кредитни загуби за 12 месеца не са паричните потоци, които предприятието очаква да не събере в рамките на 12 месеца, а отразяват цялостната кредитна загуба на актива, претеглена според вероятността за настъпване на неизпълнение през следващите 12 месеца.

- При оценката на очакваните кредитни загуби се взема предвид не само размерът, но и сроковете за плащане. Съответно кредитна загуба възниква дори ако предприятието очаква да събере паричните потоци по инструмента в пълен размер, но по-късно от изискуемото по договор.

- При определянето на размера на кредитните загуби трябва да се отчете стойността на парите във времето. За целта се използва ефективният лихвен процент, определен при първоначално признаване на инструмента, или негово приближение.

В допълнение е предвидено едно важно практическо улеснение, което позволява на предприятията да не проследяват промените в кредитния риск на тези инструменти, които към отчетната дата са с високо качество. За ниско рисковите експозиции може да продължи да се признава коректив за кредитна обезценка на база очакваните кредитни загуби за 12 месеца.

Опростен подход

Опростеният подход е задължителен за прилагане по отношение на търговските вземания и активи по договори с клиенти (по смисъла на МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*), които не съдържат значителен компонент на финансиране. При опростения подход се премахва необходимостта от изчисляване на очакваните кредитни загуби за 12 месеца и да се следи промяната в кредитния риск на инструментите. Предприятието оценява загубата от обезценка на тези активи единствено на база очакваните кредитни загуби за целия им срок (както при първоначалното им признаване, така и във всеки следващ отчетен период). Опростеният подход е възприет с оглед улесняване на предприятията, които не разполагат със сложни системи за управление на кредитния риск. Той може да бъде приложен по желание и към лизинговите договори, както и към търговските вземания и активи по договори с клиенти, които съдържат значителен компонент на финансиране.

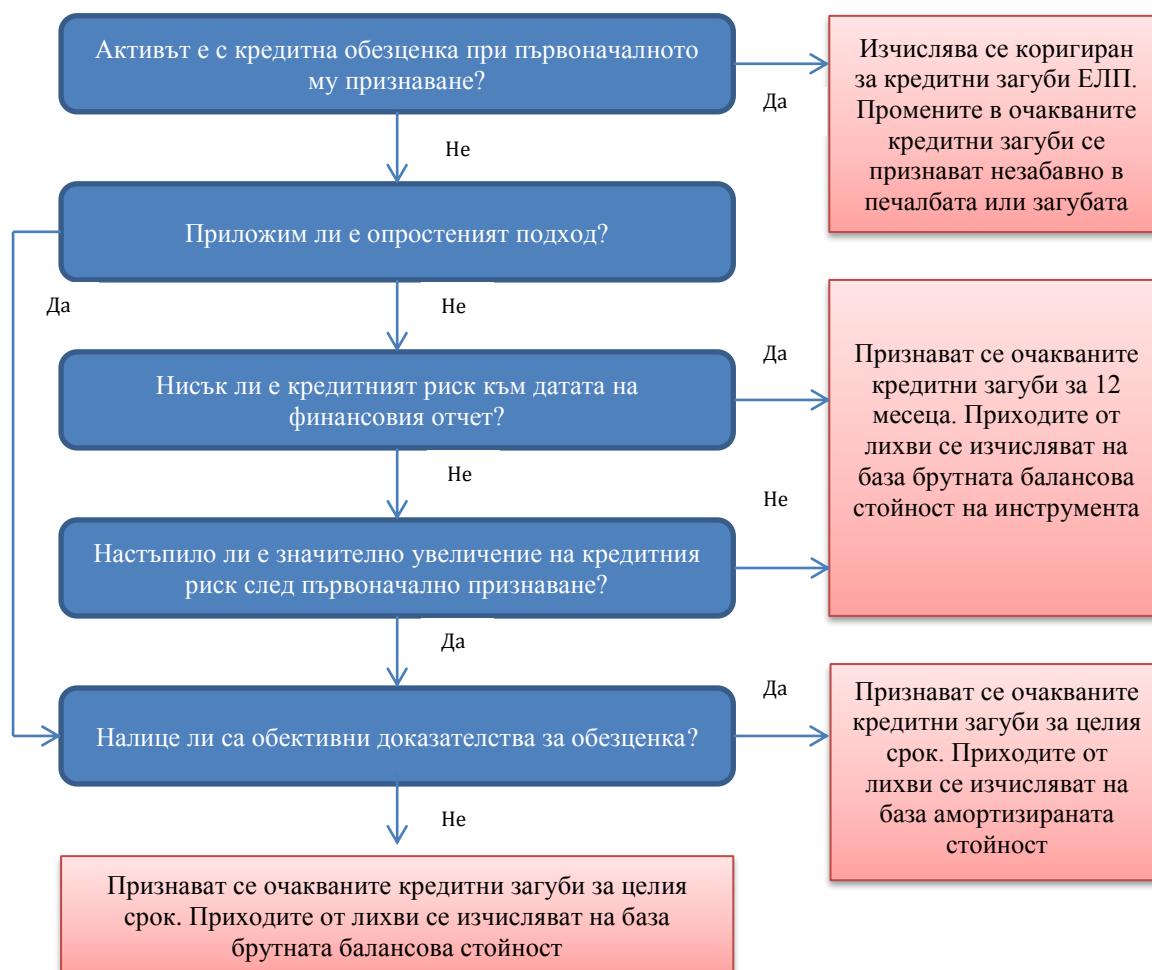
Закупени или първоначално създадени активи с кредитна обезценка

В МСФО 9 е въведен специфичен подход за счетоводно третиране на финансовите активи, за които е налице доказателство за обезценка още в момента на първоначалното им признаване. Най-често тези активи се придобиват с голям отбив, който отразява вече понесени кредитни загуби. Обикновено подобни активи се управляват на индивидуална база и отделно от всички останали финансови инструменти. Това дава възможност на предприятията без особени затруднения да приложат изискванията на *референтния модел на очакваните парични потоци* към този вид инструменти. Очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента участват в определянето на ЕЛП при първоначалното му признаване. Съответно приходите от лихви се признават на база коригирания за кредитни загуби ЕЛП. При

първоначално признаване не възниква необходимост от признаване на загуба от обезценка, а промените в очакваните кредитни загуби се признават незабавно в печалбата или загубата¹⁵.

Концептуален анализ на модела на очакваните загуби в МСФО 9

Алгоритъмът за признаване на загуба от обезценка на финансови активи по реда на МСФО 9 е логически систематизиран на фигура 1.

Фигура 1. Модел за обезценка на финансови активи в МСФО 9

Един поглед върху диаграмата е достатъчен да се създаде цялостното впечатление, че възприетият модел е значително по-сложен за осмисляне от подхода на понесените загуби и от референтния модел на очакваните парични потоци. Сложността на регламентацията обаче е породена от опита за постигане на баланс между теоретична обосновааност и практическа приложимост.

Трябва обективно да се отбележи, моделът за обезценка в МСФО 9 има много положителни качества, по-голямата част от които произтичат от обстоятелството, че моделът е ориентиран към бъдещето.

¹⁵ Счетоводното третиране на тези инструменти е същото и при модела на понесените загуби в МСС 39 (пар. НП 5).

На първо място, подходът решава проблема със закъснялото признаване на възникнали, но неотчетени кредитни загуби. Изискването за признаване на коректив за обезценка за всички финансови активи в размер, равен поне на очакваните кредитни загуби за 12 месеца, намалява ефекта от систематичното надценяване на приходите от лихви. Въпреки че липсва каквато и да е теоретична обосновка за изборния период от 12 месеца, по този начин се прави опит за разпределение на стойността на първоначално очакваните кредитни загуби за срока на инструмента.

Различните счетоводни подходи към инструментите с нисък кредитен риск, към инструментите с влошаващо се кредитно качество и към инструментите с кредитна обезценка позволяват на потребителите по-добре да оценят рисковата експозиция на предприятието. Зависимостта между промяната в кредитния риск на даден инструмент и размера на признатите кредитни загуби, макар и нелинейна, може да се приеме като отразяваща действителните икономически загуби за кредитора. Освен това в специализираната литература като цяло преобладава подкрепата за различно счетоводно третиране на инструментите, при които е настъпило съществено увеличение на кредитния риск след първоначалното им признаване.

Счетоводното третиране на закупените или първоначално създадени финансови активи с кредитна обезценка напълно съответства на целите за придобиване на такива активи и на начина, по който те се управляват. Едва ли предприятие, което придобива актив с кредитна обезценка и с голям отбив, очаква да получи възвръщаемост на база договорните парични потоци. Доходността на такъв инструмент обикновено се оценява на база паричните потоци, които могат да бъдат събрани. Приложението на общия подход към тези инструменти би било неподходящо, тъй като при тях разликата между ЕЛП, изчислен на база договорните парични потоци, и коригирания за кредитни загуби ЕЛП е огромна. Правилно е решението да се предвидят специфични отчетни правила за този вид инструменти. Още повече че това са именно правилата на референтния подход на очакваните парични потоци, чиято теоретична обосновааност е безспорна.

Ползите от приложението на общия подход към търговските вземания и други сходни активи едва ли биха надвишили свързаните с това разходи. Наличието на различни подходи поначало води до влошена сравнимост, но в конкретния случай това едва ли би имало някакви значими последици. Повечето търговски вземания поначало са с падеж до една година, така че при тях не може да се очаква съществена разлика между кредитните загуби за 12 месеца и кредитните загуби за целия им срок. В този смисъл опростеният подход в МСФО 9 е напълно оправдан от прагматична гледна точка.

Трябва да се подчертае, че изложените до момента предимства на модела за обезценка в МСФО 9 са валидни при сравнението му с модела на МСС 39, но не и с референтния модел на очакваните парични потоци. Единствено по-лесното практическо приложение на подхода и възможността за по-лесно адаптиране на съществуващите системи за управление на риска към изискванията на МСФО 9 могат да бъдат посочени като негово предимство пред модела на очакваните парични потоци. За сметка на това възприетият в МСФО 9 модел има редица слабости.

Отчитането на коректив за обезценка в периода на първоначално признаване на финансов инструмент нарушава икономическата връзка между ценообразуването на инструмента и кредитния му риск. Първоначалната оценка на предприятието за очакваните кредитни загуби се отразява в ЕЛП по инструмента. Според финансовата теория справедливата стойност на дългов инструмент при първоначално признаване е равна на настоящата стойност на договорните парични потоци, изчислена с помощта на дисконтов фактор, който включва премия за кредитен риск. В този смисъл изискването на общия подход за допълнително признаване на очакваните кредитни загуби за 12 месеца на практика води до *повторното отчитане* на една и съща величина. Този проблем е още по-сериозен при опростения подход, при който очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента се отчитат двукратно¹⁶.

Корективът за кредитни загуби за 12 месеца в общия подход действително надценява необходимата кредитна обезценка в периода на първоначално признаване на инструмента, но този ефект в голяма степен се неутрализира от това, че натрупаната обезценка не се увеличава допълнително до настъпване на значително увеличение на кредитния риск на инструмента. В резултат на това общият размер на признатата обезценка за кредитен портфейл от инструменти с различни дати на придобиване може да се доближава до обезценката, която би била призната при използването на по-точен от теоретична гледна точка подход¹⁷. Точността на това приближение зависи от конкретната структура на портфейла.

Същото обаче не може да се каже за индивидуалните финансови инструменти. При тях признатият коректив може само по случайност да съответства на частта от признатите приходи от лихви, която по същество представлява компенсация за кредитен риск.

В общия случай признатите кредитни загуби по реда на МСФО 9 са:

- *надценени* в периода на първоначално признаване на инструмента;
- *подценени* до настъпване на значително увеличение на кредитния риск;
- отново *надценени* до настъпване на събитие, което е доказателство за понесена кредитна загуба.

Не може безрезервно да се приеме аргументът на СМСС, че корективът за кредитни загуби за 12 месеца служи като механизъм за корекция на доходността за първоначално очакваните загуби. Възприетият подход в МСФО 9 е изцяло балансово-ориентиран. Пряко се оценява салдото на коректива за обезценка. В печалбата или загубата намират отражение единствено промените в това салдо. За илюстрация да приемем, че в периода на придобиване на даден финансов инструмент предприятието оценява и признава очакваните кредитни загуби по

¹⁶ Трябва да се отбележи, че в някои професионални коментари по темата се застъпва **погрешната** теза, че предприятието трябва да отчете коректив за кредитни загуби в момента на първоначално признаване на финансовия инструмент. Този аргумент би бил в пряко противоречие с основната постановка на МСФО 9 за първоначално признаване на финансови активи по справедливата им стойност (пар. 5.1.1). Приложимото изискване на МСФО 9 е достатъчно конкретно – корективът за обезценка се признава към *всяка отчетна дата* (пар. 5.5.3). Това обстоятелство не променя заключението, че в общия случай признатите кредитни загуби са изкуствено завишени в първия отчетен период, в който е придобит инструментът.

¹⁷ В този смисъл и Ernst & Young, International GAAP, 2016, p. 3539.

инструмента за 12 месеца. През следващия отчетен период предприятието изцяло събира договорните парични потоци и не променя оценката си за очакваните кредитни загуби за следващите 12 месеца. През втория отчетен период предприятието няма да признае никаква загуба от обезценка във финансовия резултат, но ще признае приходи от лихви в пълен размер. Следователно в общия случай разглежданото изискване на МСФО 9 не може да се интерпретира като целящо корекция на договорния лихвен процент по инструмента за първоначално очакваните кредитни загуби.

На следващо място критериите в общия подход на МСФО 9 за прехвърляне на даден финансов инструмент от етап 2 в етап 3 са по същество същите като критериите за признаване на загуба от обезценка в МСС 39. От теоретична гледна точка е много спорно дали подобни критерии, изхождащи от концепцията за „понесена загуба“, се вписват във философията на модел на очаквани кредитни загуби.

Заклучение

Голяма част от очертаните концептуални проблеми на модела на очакваните загуби в МСФО 9 се споделят от Европейската консултативна група по финансово отчитане и от повечето организации, разработващи счетоводни стандарти в Европа. Като основен аргумент в подкрепа на подхода на МСФО 9 се изтъква липсата на по-добра работеща алтернатива¹⁸.

Подходът за обезценка в МСФО 9 несъмнено превъзхожда подхода на понесените загуби в МСС 39, защото е ориентиран към бъдещето и защото води до по-ранно признаване на кредитните загуби. В резултат на въвеждането му се очаква съществено да се увеличи размерът на признатия коректив за обезценка. Новият модел до известна степен решава и проблема на систематичното надценяване на доходността на финансовите инструменти до момента на неизпълнение.

Въпреки че подходът е възприет предимно от съображения за баланс между ползи и разходи и въпреки неговите концептуални слабости, може да се обобщи, че това е едно прагматично решение, което би следвало да подобри счетоводното отчитане на финансовите инструменти, макар и не по начина, по който това би било възможно чрез използването на по-издържан от теоретична гледна точка подход.

¹⁸ EFRAG, Feedback to constituents: IASB ED 2013/3 Financial Instruments – Expected Credit Losses, 2013.

Библиографска справка:

1. *Международни стандарти за финансово отчитане.*
2. *BDO, Need to know: Financial Instruments – Impairment of Assets, 2015.*
3. *EFRAG, Feedback to constituents: IASB ED 2013/3 Financial Instruments – Expected Credit Losses, 2013.*
4. *EFRAG, FEE (2009), Impairment of Financial Assets: The expected loss model.*
5. *Ernst & Young, International GAAP, 2016.*
6. *Expert Advisory Panel, Amortized Cost and Impairment, 2009.*
7. *Grant Thornton, Get ready for IFRS 9: The impairment requirement, 2016.*
8. *IASB, Reducing complexity in reporting financial instruments, Discussion paper, 2008.*
9. *IASB, Financial Instruments: Amortized Cost and Impairment, Exposure draft, 2009.*
10. *IASB, Financial Instruments: Expected Credit Losses, Exposure draft, 2013.*
11. *Reitgruber, W. Methodological thoughts on expected loss estimation for IFRS 9 impairment: hidden reserves, cyclical loss predictions and LGD backtesting, Credit Technology, 2015.*
12. *Tong, T. A Review of the Expected Credit Loss Model of IFRS 9 Financial Instruments, 2015.*

CONCEPTUAL ANALYSIS OF THE NEW EXPECTED LOSS IMPAIRMENT APPROACH FOR FINANCIAL ASSETS

Georgi Nikolov, PhD

Certified Public Accountant, Registered Auditor

Key words:	Summary
<p><i>Financial assets</i></p> <p><i>Impairment of financial assets</i></p> <p><i>Incurred credit losses</i></p> <p><i>Expected credit losses</i></p> <p><i>IFRS 9</i></p>	<p><i>The present paper analyzes the new expected credit loss approach to impairment of financial assets, as adopted in the final version of IFRS 9 Financial Instruments. The main purpose of the paper is to perform a critical analysis of the approach, outlining its advantages and disadvantages from a theoretical and practical point of view. For this purpose, a theoretical benchmark model of expected credit losses is first analyzed, which is then compared to the currently applied incurred loss approach. The results of this analysis are used as a reference point for the critical analysis of the approach in IFRS 9.</i></p>